

TOPTAŞI BİMARHANESİ ECZANESİ SON DÖNEMİ, 1913–1927

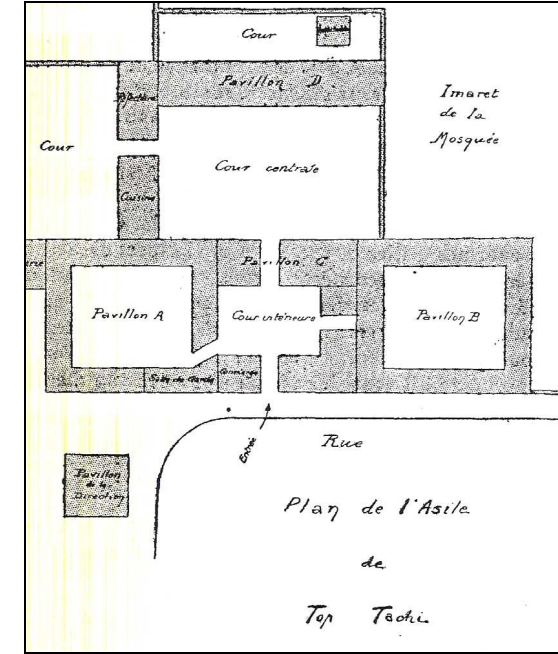
Şeref Etker*

Üsküdar Toptaşı Darüşşifası üzerine yapılan çalışmalarda, eczacıların görevleriyle ilgili, vakfiye ve talimatnamelerden aktarılan bilgilere yer verildiği halde, hastane eczanesine değinilmemiştir.¹

Toptaşı Bimarhanesi'nin girişi ve eczanesi (c. 1919) (Ş.Etker koleksiyonu)

Toptaşı Bimarhanesi Eczanesi'nin 1910'larda Aşçıbaşı Konağı² olarak bilinen yapıya yerleştiği saptanmıştır. Darüşşifanın girişine II. Mahmut tarafından yaptırılan bu 'fevkanı köşk'³ bir süre bimarhane yönetimi için kullanılmıştır.⁴

L. Libert'in Toptaşı Bimarhanesi planı.⁵

* Dr., Zeynep-Kamil Hastanesi, Üsküdar 34668, İstanbul.

VIII. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı'nda (İstanbul, 29–30 Mayıs 2008) sunulmuştur.

¹ A. Altıntaş, 'Üsküdar'da bir akıl hastanesi (Toptaşı Bimarhanesi 1873-1927)', *Üsküdar Sempozyumu IV, 3-5 Kasım 2006, Bildiriler*, c. II, yay. haz. C. Yılmaz, İstanbul, Üsküdar Belediyesi yay., 2007, s. 391-412; *Bir Binanın Anıları: Üsküdar Toptaşı Valide-i Atik Külliyesi*, yay.haz. N. Erkmen, A. Arık, S. Gürses, İstanbul, Marmara Üniv. Güzel Sanatlar Fak. yay., 2007; K. Bayramoğlu, *Üsküdar Atik Valide Külliyesinin Tarihsel ve Mekansal Oluşumu*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] İstanbul, Yıldız Teknik Üniv. Mimarlık Fak., 1986; Ö. Düzbakar, 'Charitable women and their pious foundations in the Ottoman Empire: the hospital of the senior mother Nurbanu Valide Sultan', *J Int Soc Hist Islamic Med*, vol. 5 (10), 2006, s. 11-20; P. Kayaalp-Aktan, 'The endowment deed of the Atik Valide mosque complex: a textual analysis', N. Ergin, C. Neumann, A. Singer (eds.), *Feeding People, Feeding Power: Imarets in the Ottoman Empire*, İstanbul, Eren yay., 2007, s. 261-273; Ö. Özen, *The Atik Valide Complex in Üsküdar, İstanbul*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], İstanbul, Boğaziçi Üniv. Tarih Böl., 2002; N. Sarı, 'Toptaşı Nurbanu Valide Sultan Darüşşifası', *I. Türk Tıp Tarihi Kongresi. Kongreye Sunulan Bildiriler, İstanbul 17-19 Şubat 1988*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992, s. 169-181, 174-175 (lev. 39-43); B. Tanman, 'Atik Valide Külliyesi', *Sanat Tarihi Araş. Derg.*, c. 1, sayı 2 (1988), s. 3-19; B. Yalçın, L. Hanoğlu, *İç Bahçe: Toptaşı'ndan Bakırköy'e Akıl Hastanesi*, İstanbul, Okuyan Us yay., 2001, s. 9-24, 27-38.

² S. Ergin, 'Aşçıbaşı Konağı', *Rölöve ve Restorasyon Derg.* [Vakıflar Gen.Md.], sayı 5 (1983), s. 115-123. Aşçıbaşı Konağı 1983'ten sonra iki kez restore edilmiştir. Günümüzdeki adresi: Eski Toptaşı caddesi, no. 91, Valide-i atik mahallesi, Üsküdar'dır. Ayrıca bkz., M.N. Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, İstanbul, Üsküdar Belediyesi yay., 2001, c. 3, s. 1322, (c. 2, s. 987 resim).

³ 'Cennetmekan Sultan Mahmud-i Adli zamanında yeniçerilerin lağvıyla müceddeden ihdas olunan Asakiri Mansure-i Muhammediye'ye burası [Valide-i atik darülhadis ve darüşşifası] tahsis ve hakan-ı müşarileyh tarafından ittisalinde bir de köşk inşa etdiril[miştir]. (Bu köşk elyevm mevcut olub Bimarhane memurin dairesi ititah olunmuşdur)' [Osman Nuri Ergin] *Müessesât-ı Hayriye-i Sihhiye Müdiriyyeti / Direction Générale de l'Assistance Publique de Constantinople*, [Risale-i seneviyye, 1326] İstanbul, Matbaa-i Arşak Garoyan, 1327/1911, s. 44, 'Bimarhane'nin tarihçesi'.

⁴ S. Ergin, *a.g.m.*, s. 115 'Sayın Ord.Prof.Dr. Fahrettin Kerim Gökay'ın konağa ait bilgilerine müracaat edildiğinde... 1924 senesinde yine kendilerinin, [Toptaşı Bimarhanesinde] bu kerre tecrübi ruhiyat laboratuvarı şefi olarak görev aldıklarında, Aşçıbaşı Konağı'nın asistanlara yatakhane, dinlenme ve idare müdürlüğüne çalışma hizmetleri için ayrıldığı; belli bir sürede ise konağın odalarının poliklinik olarak kullanıldığı, ifade olunmuştur'.

⁵ L. Libert, 'Les Aliénés en Orient', *L'Informateur des aliénistes et neurologistes* (suppl. de *L'Encéphale*), T. VII (1912), s. 31-37.

Toptaşı Bimarhanesi'ni 1911 yılının Kasım ayında gezen Dr. Lucien Libert de yayımladığı planda sözü edilen yapıyı 'Pavillion de la Direction' olarak nitelemiştir. Bimarhane eczanesinin bu tarihten sonra yeniden düzenlenmiş olması gerekir.

Toptaşı Eczanesi, Aşçıbaşı Konağının girişinin sağında kalan odalarında yerleşmiştir;⁶ diğer yönetim birimleri Toptaşı caddesinin üstündeki kanattadır. Bimarhanenin son yıllarında burada bir poliklinik açılmıştır.⁷

'Davul kadar boş, afyon kadar uyutucu'⁸

Toptaşı Bimarhanesi'nin yönetim biçiminde II. Meşrutiyet'in ilanından sonra değişiklikler olmuştur: Dr. Avni Mahmud Bey (1862-1921) başhekimliğe atanmış,⁹ bimarhanenin yaşam koşullarıyla hasta bakımı tartışmaya açılmıştır. Bimarhane, yeni oluşturulan 'Müessesât-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyeti'ne bağlanırken, hastanenin durumu ve yeni yönetim altında yapılan reformlar, yatırımlar ve geleceğe yönelik planlar bir raporda toplanmıştır.¹⁰ Bu raporun büyük ölçüde Sertabib muavini (Tabib-i sani) Dr. Ali Muhlis Bey'in (1880-1935) görüşlerini yansıttığı söylenebilir.¹¹ Raporda, özellikle hasta ölümlerinin azaltılabildiği olması Meşrutiyet yönetiminin bir başarısı olarak gösterilmiştir: 'Hamden-sümme-hamden, saye-i Meşrutiyet'de mecaninin işbu ahval-i sefalet-i iştimalleri ref' olunarak, vefiyatın miktarı gereği gibi tenakus eylemiştir.'

⁶ S. Ergin, *a.g.m.*, s. 122 (Üst kat planı). Ayrıca, bkz. *Alman Mavileri, 1913-1914: I. Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları*, c. I, haz. İ. Dağdelen, İstanbul, İBB Kütüphane ve Müzeler Md., 2006, Feuille No. C8/3.

⁷ *İstanbul Emraz-ı Akliye ve Asabiye Müessesesi Senelik Mesaisi*, 329-340 senelerine mahsus, [haz. F.K. Gökay, İstanbul], Kader Matbaası, 1925, s. 104 (resim) 'Bimarhane poliklinik dairesi [Aşçıbaşı Konağı]'. Poliklinik denilen yapının üzerinde 'Eczahane' tabelası durmaktadır. Bimarhane polikliniği 1924'te açılmıştır: 'Poliklinik: Müessesenin bina-yı aslisi haricindeki eski memurin binasında [Aşçıbaşı Konağı] poliklinik dairesi teşkil edilmiştir[tir]' s. 330.

⁸ İzzeddin Şadan [Biril], 'Dr. Şerif Korkut', *Toprak*, sayı 62, 1 Ocak 1960, s. 5-6: 'Ben o sıralarda Toptaşı'ndaki bimarhanede ikinci sınıf tabip idim ve muhitin "davul kadar boş, afyon kadar uyutucu" havasından bunalyordum. Bu söze şaşmıyın. Zira, Mazhar Osman'ın o günlerde çatıştığı Tıp Fakültesi için kullandığı bir tabirdir. Halbuki kendi muhiti de bundan hiç farklı değildi'. İzzeddin Şadan 'aşkı müşhille tedavi eden doktor' olarak tanınacaktır.

⁹ Ş. Erkoç, 'Türkiye'de modern psikiyatrinin başlangıcı ve Avni Mahmud'un *Muhtasar Emraz-ı Akliye* kitabı,' *Psikiyatri, Psikoloji, Psikofarmakoloji (3 P) Derg.*, c. 9, sayı 1 (2001), s. 123-126.

¹⁰ [Osman Nuri Ergin] *Müessesât-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyeti / Direction Générale de l'Assistance Publique de Constantinople*, [Risale-i seneviyye, 1326] İstanbul, Matbaa-i Arşak Garoyan, 1327/1911, s. 45-47.

¹¹ Bu rapordaki saptamaları genellikle doğrulayan, 'hasta' gözüyle düzenlenmiş bir belge için, bkz. F. Artvinli, 'Ali Enver'in Toptaşı Bimarhanesi gözlemleri,' *Toplumsal Tarih*, sayı 194, Şubat 2010, s. 66-73.

Raporun bir diğer özelliği, 1911-12 yıllarında Bimarhane Eczanesi'nde çalışanların kimliklerini vermesidir. Adıgeçen eczacılar:

Eczacı-yı evvel [Eczacıbaşı] Misak Efendi
Eczacı[başı] muavini Kosti Efendi
Eczacı Sabri Bey ve Eczacı asistanı Ahmed Bey'dir.¹²

Aynı dönemde, Toptaşı Bimarhanesi'nde dört uzman hekim ve üç asistan bulunması, eczane kadrosunun, hekim kadrosuyla karşılaştırılabilecek düzeyde olduğunu göstermektedir.¹³ Ancak, raporda Bimarhane'nin değişik bölümleri anlatılırken ayrıca bir eczaneden söz edilmemiştir. Yalnız, 'şimdiye kadar ükl ve şurubda, ilaç imal ve istihzaratında kumpanya suyu kullanılmakda iken' Çamlıca suyunun kullanılmasına başlandığı belirtilmiş, 'fennen ve tibben lüzumu olan ilaçlar verilememekle beraber, hasb-el icab ilaç ve şurublara konulmak için lüzumu olan şekerin bile kamilen kat' edilmiş olduğu kuyudat-ı resmîye ile sabitdir' denilmiştir.¹⁴

Aşçıbaşı Konağının cephesinde 'Eczahane' tabelası görülmektedir¹⁵ (Ş.Etker Koleksiyonu).

¹² 'Üsküdar'da Toptaşı Bimarhanesi eczacılarından Ahmed Mehmed Bey,' Nail Halid [Tipi], *Musavver Eczacı Nevvali*, Dersaadet, Kader Matbaası, 1328/1912, s. 104 (resim).

¹³ Libert'i kaynak gösteren Rasim Adasal, Toptaşı'nda 'dört hekim, üç entern, iki eczacı, üç eczacı kalfasının [internes en pharmacie] mevcut olduğunu' bildirmektedir, R. Adasal, *Ruh Hastalıkları*, c.II *Psikozlar*, Ankara, Ank.Üniv. Tıp Fak., yay., 1949, s. 39.

¹⁴ *Müessesât-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyeti Risale-i Seneviyyesi* 1326, s. 44-50.

¹⁵ Eczane tabelası, yayımlanmış başka resimde görülmektedir: Ş. Erkoç, O. Yazıcı, *Mazhar Osman ve Dönemi: Mecnunları, Mekanları, Dostları*, İstanbul, Argos İletişim Hizmetleri yay., 2006, s. 114 (resim).

Bimarhane Eczanesi'nin sayılan kadrosunu ne kadar koruyabildiği konusunda bir bilgimiz olmamakla birlikte, 'Müessesât-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyesi' adı verilen sağlık örgütlenmesinin kısa ömürlü oluşu, ardından başlayan savaşlar ve işgal, yönetsel ve mali güçlükler, gibi nedenlerle eczacı sayısının azaldığını düşünüyoruz. Raporda, yeni yapılacak bir 'Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi'nin rehabilitasyon ve uğraşı ağırlıklı olmasının önerilmesi, bir anlayış değişikliğinin işareti olarak görülebilir.

Diğer yandan, Ruh hekimliğindeki Meşrutiyet dönüşümüne, Bimarhane başhekimini Dr. Avni Mahmud Bey¹⁶ ile eğitimini Toptaşı'nda yapan Dr. Mazhar Osman'ın (Uzman, 1884-1951)¹⁷ psikiyatri kitaplarını da katmak gerekir, çünkü 1909'dan önce ruh hastalıklarından sözeden Türkçe bir edebi eserin bile yayımlanması olanaksızdı.¹⁸ Ele alınan kitaplar büyük ölçüde çeviri olmakla birlikte, yazarlarının okuyarak öğrendikleri, gerek konvansiyonel gerek yeni sağaltımları uygulamak istemeleri doğaldır.

Bimarhane eczanesinin içi: Eczacıbaşı ve müvezzileri¹⁹ (Ş.Etker koleksiyonu).

¹⁶ Avni Mahmud, *Muhtasar Emraz-ı Akliye*, İstanbul, Ahmed İhsan ve Şürekası Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1326 [1910].

¹⁷ Mazhar Osman [Uzman], *Tababet-i Ruhîye*, [1. bs.] c. 1, İstanbul, Matbaa-i Hayriyye ve Şürekası, 1325-1909; c. 2, 1326-1910, 'Tababet-i Hazıra Kitabhanesi, I'.

¹⁸ G. Koptagel-İlal, 'Sosyo-politik devinimler karşısında psikiyatri,' *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, sayı 6 (1997), s. 47-62.

¹⁹ Resimdeki eczacının kimliği henüz belirlenmemiştir. Raporda adı geçen Eczacı Sabri Bey olabileceğini düşünüyoruz.

İkinci Meşrutiyet ile ivme kazanan mesleki örgütlenmeler içinde, Toptaşı Bimarhanesi'nin hekimlerinin öncülüğünde bir 'Tababet-i Akliye ve Asabiye Cemiyeti' kurulmuştur. Derneğin ilk toplantısı Aşçıbaşı Konağındaki yönetim salonunda yapılmıştır.²⁰

İttihat ve Terakki hükümetleriyle başlayan yasal düzenlemeler içinde, 1913 yılında 'Bimarhane ve Müşahedehane Talimatnamesi' hazırlanmıştır.²¹ Bimarhane çalışanları için ayrıntılı görev tanımları yapılan bu yönetmelikte, özellikle hastaların beslenme, barınma ve giyimleri konusunda iyileştirmeler yapılması amaçlanmıştır.

Bimarhane'nin yeni talimatnamesinde Eczacıbaşı'nın görevleri sayılırken (Md. 15), '*Vakt-i muayyende hastahaneye gelerek eczahanenin istihzarat-ı yevmiyesine nezaret eder*' denilerek, ilaç üretiminden sorumlu belirtilmiştir. Başeczacı, hasta vizitelerinde yazılan reçeteleri incelemek ve formüle edilen ilaçları hazırlamakla yükümlüdür. Ayrıca, 'ta'yinat [tayın] cetvelini' düzenleyecektir. Besinler tedavinin bir parçası olarak görülmektedir: hemen her klinik durumun bir rejimi vardır; buna tütün dahildir.

Aynı talimatnamede Eczacıbaşı Muavininin görevleri sayılırken (Md. 16) '*Eczahane hulasa ve tentürler gibi, umumi istihzaratı yapacağı*' belirtilmiştir. Hekim vizitelerinde yazılan reçetelerin yapım için hazırlanması eczacıların görevidir (Md. 17).

Nöbetçi eczacının talimatıyla, eczane Sermüvezzi ve Müvezzileri '*sabahları erkenden matbuhları kaynatmak ve toz haline ifrağ olunacak mevadd-ı uzviye ve kimyeviyeyi sahk etmek*' ayrıca '*eczahanenin terazi ve dirhemlerle matbuh ve menku kablarnı ve havanlarını temiz tutmak*' ile görevlendirilmişlerdir (Md. 38). Bu maddelerden, hastane eczanesinde sıklıkla, *hulasa* (extrait) *matbuh* (dekoksasyon) ve *menku* (enfüzyon) ve *sıbığlar* (tentür) hazırlandığı sonucunu çıkarabiliriz.

²⁰ Toptaşı Bimarhanesi'nde toplantının yapıldığı 3 Teşrinievvel 1330 / 16 Ekim 1914 Cuma günü, derneğin kuruluş tarihi sayılmıştır. bkz. K. Dağyolu, 'Türk Nöro-Psikiyatri Cemiyeti'nin kuruluşu [I]', *Acta Neuro-Psychiatrica*, c. V, sayı 1-2, Ocak-Nisan 1957, s. 19-26.

²¹ *Şehremaneti Sıhhiye Müdiriyesi, Toptaşı Bimarhanesi ile Mecanin Müşahedehanesi Talimatnamesidir*. Dersaadet [İstanbul] Ahmed İhsan ve Şürekası Matbaacılık Osmanlı Şirketi, [1 Kanunuevvel] 1329/[14 Aralık] 1913, (13.5x20 cm., 58 s., tablo), s. 12-15. Talimat ayrıca şu kaynaklarda yayımlanmıştır: O.N. Ergin, *Mecelle-i Umur-i Belediyye*, dördüncü cild, Dersaadet, Arşak Garoyan Matbaası, 1331, s. 378-410 [yeni basım: cilt 6, İstanbul, İBB Kültür İşleri Dairesi yay., 1995, içinde s. 3378-3406] 'Bimarhane ve Müşahedehane Talimatnamesi'.

‘Bir şey değil doktor, kriz nervöz – Hele şu Cardiol’ü içiniz’²²

Toptaşı Bimarhanesi’nin eczanesine ait reçete, yevmiye, sarf ve devir defterleri, talep, fatura ve muhasebe kayıtları, vb. belgeler bulunamamıştır. Ancak, Toptaş Eczanesi’nde bulunabilecek drog ve kimyasal maddelerle terkip ve preparatlar için, Toptaş’ında görev almış hekimlerin yayınlarından çıkarsamalar yapılabilir: Dr. Avni Mahmud ile Dr. Mazhar Osman’ın ikisi de 1910’da yayımlanan psikiyatri kitapları ile Dr. Fahrettin Kerim’in (Gökay, 1900-1987) elkitaplarına eklediği ‘Tababet-i ruhiyede müstamel ilaçlar’ listesi,²³ ile Dr. Raşid Tahsin’in (Tuğsavul, 1870-1936) ‘Tababet-i ruhiyede mühim vesait-i devaiye’ dersi²⁴ incelediğimiz dönem içinde Toptaş Eczanesi’nde hazırlanan ilaçlar ve bunların galenik formları konusunda bir izlenim edinmemizi sağlar.²⁵

Bimarhanelerde öncelikle somatik sağaltım (*müddavat-ı hariciye*) uygulanır. Bunların başında banyolar ve duşlar (*tedavi bil-ma*) gelmektedir. ²⁶ Elektrik (galvani ve faraday akımları) uygulaması, masajlar vd. fizik tedavilerin (*tedavi-i hikemi/mihaniki*) özel endikasyonları tanımlanmıştır. Su tedavilerinden biri hardallı banyolardır: ‘cinnet-i mağmumi’ için önerilen tedavide banyo suyu içine 1 kg hardal unu konur. Banyolardan başka, lavmanlar (*ihitkan*), mide lavajı (*gasl-i midevi*) ve sifonaj, kan alma (*hacamat*) oldukça sık uygulanır.

İlaçların başında müşhiller gelir: ‘*Tedavi-i mecaninde her zaman birinci derecede istimal olunan müşhilatdır*’.²⁷ Bu preparatların başlıca galenik formu

²² Mehmed Celal, *İsyân, Dersaadet, Meşrutiyet Matbaası*, 1909, s. 95. Cardiol, bir *Cascara sagrada*: Akdiken kabuğu ile sinameki (*Senna*) bileşigidir.

²³ Fahrettin Kerim [Gökay], *Akli Hastalıkların Teşhisi ve Tedavisi, Pratisyen Etibba ve Talebe İçin*, İstanbul, Kader Matbaası, 1924, ‘Toptaşı Bimarhanesi Külliyyatından, 3’, s. 149-151. Bu liste, kitabın diğer baskılarında *Ruh Hastalıkları*, [2. tabı], İstanbul, Kader Matbaası, 1928; *Ruh Hastalıkları*, 3. tabı, İstanbul, Tıp Fak. Talebe Cem. neş., 1931 ‘Marazi Ruhiyat Külliyyatından, 6’ yer almaktadır.

²⁴ Raşid Tahsin [Tuksavul/Tuğsavul], *Seririyat-ı Akliye Dersleri*, İstanbul, Arşak Garoyan Matbaası, 1336/1920, (Onsekizinci ders) s. 182-186.

²⁵ Psikiyatride galenik formların gelişimi içi, bkz. F. Lederman, ‘Pratique pharmaceutique et psychiatrie: l’évolution des formes galéniques à usage psychiatrique de la Renaissance à aujourd’hui’, *Acta Belgica Historiae Medicinae*, 6 (1993), s. 195-202.

²⁶ L. F. Winslow, ‘The Turkish bath in mental disorders’, *JAMA*, 27 (8), Aug. 22, 1896, s. 411-413.

²⁷ Avni Mahmud, a.g.y., s. 126.

şuruplar (*sirop*, şerbet) olmuştur.²⁸ Toptaş Bimarhane eczanesinde değişik müleyyin ve müşhiller hazırlanmış olmalıdır.²⁹

Örnek,

<i>Sufuf-i ravend</i>	1 gram
<i>Kalomel</i>	10 santigram
<i>Sufuf-i çalapa</i> [İpomoea purga]	40 santigram

Farmakolojik sağaltımda (*müddavat-ı ispençiyariye*) öncelik sedatifler (*müsekkinat*) ve hipnotiklere (*münevvinat*) verilmiştir. İlaç kullanımı ampirik ve semptomatiktir; büyük bir kısmını bromür ve barbiturat bileşikleri oluşturur. Dr. Raşid Tahsin ve Dr. Fahrettin Kerim Beylere göre, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde ruh hastalıklarında en sık kullanılan ilaçlar şunlardır:

Bromures: muhtelif envanı, hatta bazen üçünü birden [potasyum-, sodyum-, kalsiyum- amonyum bromür] kullanırız. Sarahlara 1-8 grama kadar çıkılabilir.

Paraldehyde: 4-6 gram miktarında süratle ve oldukça hakiki bir sükunet ile uykuyu davet ettiği gibi asar-ı taliye de bırakmaz. Diğer bir ehemmiyeti miktarının çok olmasile beraber su-i tesir etmemesidir. Yalnız, maalesef taamı ve rayıhası gayet kerih olub mutlaka muattar bir devayı Paraldehyde ahzinden sonra alarak o kokuyu setretmelidir. Hezeyan-ı mürteişde biraz dikkatle kullanılmalıdır. 6-10 gram lavman suretile kullanılır.

Chloral [Kloral hidrat: trikloro-asetaldehid]: iyi ve çabuk erir. 1-2 gramı uyku için kafidir. 3-4 gram sarahlının mütemadi hamlelerinde tenkiye suretinde verilir.

İsopral: [Trikloro-isopropilalkol] çabuk tesir eden ilaçlardandır. Uyku ilacı gibi tabletleri vardır. 1-2 gram verilebilir. 3-5 gr. tenkiye [lavman] suretile verilir. Kalbinden korkulu olanlara ağız yolu ile az miktarda verilebilir.

Amilenhidrat (*maıyyet-i amel*): Tevali eyleyen hamlat-ı saraviyede sahlebi bir sıvağ derununda 5-6 gram kadar hukne [şırınga ile lavman] tarzında istimal edilir.

Hyoscine (*Scopolamine*): 0,001-0,0005 miligram kadar süratle sükunet tevlid eden bir devadır. Tehevvür ve teheyyüce karşı en ziyade şayan-ı tavsiyedir. Zerkat tarzında tahtelcild istimal edilib, zerken 3-4 dakika sonra sükunet tevlid eder.

Luminal [Fenobarbital]: tablet ve toz halinde suda münhal olarak şırınga suretile kullanılabilir. 0,20 santigramdan 0,80 santigrama kadar verilebilir. Fakat tedrici surette yükseltmelidir. İki defa 0,05 santigramlık paketleri süt şekerile [laktöz] karıştırarak kullanılır. Seririyatda 0,10 santigrama kadar çıkılabilir.

²⁸ L. Mongeri (oğul), Süleymaniye Bimarhanesi’nde kullanılan ‘şerbet’ için müşhil karşılığını vermektedir: ‘Queste, unite alla somministrazione di qualche *scerbet* (miscela purgativa), erano la uniche medicazione fisiche applicate ai ricoverati di Suleimanie’, L. Mongeri (jun.), ‘Lo stato attuale della psichiatria in Turchia’, *Rivista sperimentale di Freniatria*, vol. XXVI, fasc. I (April 1901), s. 220-226.

²⁹ Müshillerin iyi bilinenlerinden biri ‘Acı müşhil’dir: Eyaric/İyarac-i fikra (*Hiera picra*). Değişik formülleri vardır; şerbet içinde alınır. Bazı darüşşifalarda ispençiyarlar için ‘şarabdar/şerbetdar’ adı kullanılmıştır.

Veronal [Dietilbarbitürük asid]: 0,30-1 gram kadar verilebilir. Nefrit vekayinde şayamı tavsiye değildir. İtiyat olursa tesiri azalır ve alışılır. Fazlası ve uzun müddet verilmesi tesemmüm tabloları yapar.³⁰

Diogenal [Dibromopropil-dietilbarbitürük asid]: Bu da 0,5-1 gram kadar yevmiyen 2-3 defa tekrar edilmek üzere, hafif durgunluk ve inhifaz halinde müstameldir.

Opium: muhtelif müstahzaratı melankolide iyi gelir. Hezeyan-ı mürteiş, ateh-i şeyhuhi, melankolide zıçra karşı çok istifade edilir. Bidayette 3 defa onar damladan 30 damla verilir. Yavaş yavaş, otuz damladan 90 damlaya kadar çıkılır. Dahilen ahzde müşkilat veyahud adem-i memnuniyet ibraz eden marızda esas afyon olmak üzere mürekkebatından tahtelcild zerkat icra kılınır. *Pantopon* 0,01-0,04 gram ve *Laudanum* [‘afyon ruhu’, *gouttes anodines de Sydenham*] 0,01-0,04 gram yekdiğerine karışdırılarak istimal olunur. Mazhar Osman’a göre, ‘*Kırık bir kolun ıztırabı cebire ile teskin edildiği gibi, manen mecruh, karasevdağı dimağların da cebiresi afyondur.*’³¹

Bazı hastalıklarda deneysel uygulamaları önerilir: örneğin, ‘Da’ül-raks’ denilen kore(a)de, ‘hastalığın romantizm ile münasebeti olduğu nazariyesi mütaleaya alınarak, kolşik [tentürü], kinin, salisilat ve arsenik gibi edviye’ verilebilir.³² Histeriklerde eter ve amil nitrit inhalasyonu denenebilir. Kullanılan diğer ilaçlar: *Sulfonal*, *Trional*, *Hypnon*, *Arrhenal*, *Urethan*, *Fenoval*, *Antipirin*, *İodopirin*, *Dormiol*, *Hedonal*, *Medinal*, *Terponal*, *Peroponal*, *Adalin*, *Sedebrol*, *Sedol*, *Nirvanol*, *Veramon*, *Valerian* (Kediotu mürekkebatı).³³

Dr. Avni Mahmud Bey’in ‘uykumazlık halleri’nde denediği anlaşılan, *Bromidya* [Bromidia] adı verilen bileşim iyi bilinen bir ilaçtır.³⁴

<i>Ma’iyet-i Kloral</i> [hidrat]	20 gr.
<i>Bromür potasyum</i>	20 gr.
<i>Balotu hulasası</i>	20 santigram
<i>Kınnab-ı hindi</i> [kenevir] <i>hulasası</i>	20 gr.
<i>Ma-i mukattar</i>	100 gr.

Mal-i hulya için önerilen haplar emetikler içerir ve eczanede yapılır:³⁵

<i>Hulasa-i kına kına ve kola</i>	5 gr.
-----------------------------------	-------

³⁰ Luigi Mongeri (oğul) kullandığı *Veronal*’ın yan etkilerine değinmiştir: ‘Les effets toxiques du Véronal’, *Comptes rendus du club médical de Constantinople*, 1906, s. 61.

³¹ Mazhar Osman [Uzman], *Tababet-i Ruhiye*, [1. bs., 1910] c. 2, s. 388.

³² *İstanbul Tıp Fakültesi Heyet-i Tedriyesinden Tabib Miralay Hilmi Kadri Bey’in Emraz-ı Asabiye Notları*, müstensih ve naşirleri Muradzade Hüseyin Osman ve Hüseyin İsmail, [İstanbul] Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası, 1920, s. 257.

³³ Avni Mahmud, *a.g.y.*, s. 159, 173, 184, 382.

³⁴ Avni Mahmud, *a.g.y.*, s. 180.

³⁵ Avni Mahmud, *a.g.y.*, s. 178.

<i>Hulasa-i ravend</i>	2 gr.
<i>Hulasa-i ceviz-i mukayyih</i>	50 santigram
<i>Arsenikiyat-i cedid</i>	20 santigram

Parenteral olarak (derialtına) uygulanılabilecek ilaçlardan bazıları: *Klorma’iyet-i iyossin* [Hyoscine hidroklorid], *Kibritiyet-i debuvaşin* [Duboisine sulfat] (¼-1 miligram)³⁶ ile *Kahvein* [Kafein], Kodein fosfat, Sodyum kakodilat, vb. Bu solüsyonlar derialtına şırınga edilir.

Parenteral ilaçlardan eczanede yapılabilecekler olanlar vardır.³⁷

<i>Ergotinin</i>	1 sg. [santigram]
<i>Hamız-ı leben</i>	2 sg.
<i>Muakkam ma-i mukattar</i>	10 gr.

Yine, ‘cinnet-i efrenkiye’ için kullanılan bir parenteral preparat:³⁸

<i>Sani-i iyod zıbkı</i>	10 sg.
<i>Tasfiye ve ta’kim edilmiş zeytunyağı</i>	25 gr.

Tarten-i [Tartar-ı] mukayyi içeren emetik pomadlar ‘Maniya-i taht’el-had’ (*manie subaiguë*) ilaçları arasında sayılır ve eczanelerde yapılır.³⁹

Akıl hastalarına özel tonikler eczanelerde hazırlanmaktadır:⁴⁰

<i>Halliyet-i amonyak</i>	4-10 gr.
<i>Kınakına hulasa-i seyyalesi</i>	10 gr.
<i>Turunc kabuğu şurubu</i>	30 gr.
<i>Bordeaux şarabı</i>	50 gr.
<i>Ma-i mukattar-i melissa</i>	100 gr.

Onarıcı besinler (*gıda-i müremmem*): süt, et suyu, çorbalar vb yanında Malaga şarabı, konyak veya rom;⁴¹ balık yağı, fosfatlı iyodotenen ve diğer tonikler (*mukavviyat*): mürekkebat-ı hadidiye ve fosforiye, kibriyat-ı kinin ile ‘kodeks usulile ihtizar olunan fosfatlı emoglobın şurubu’ eczane üretimi olmalıdır. Beslenme için, gereğinde gavaj (*tegaddi-yi cebriye*) ve ‘[entero-]klizma’ (*şerceden hukne suretinde istimal olunan halita-i gıdayiye*) yapılır.

³⁶ Mazhar Osman [Uzman], *Tababet-i Ruhiye*, [1. bs., 1910] c. 2, s. 471-472.

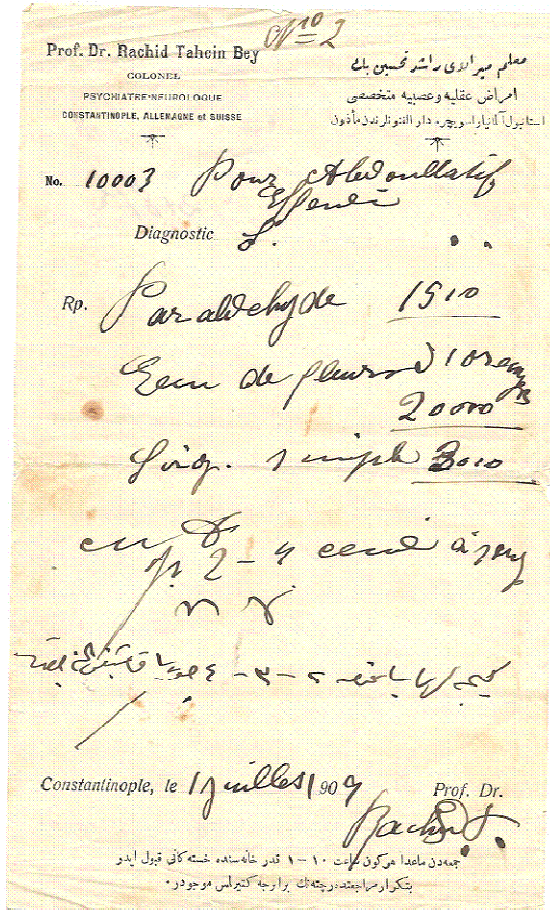
³⁷ Avni Mahmud, *a.g.y.*, s. 360.

³⁸ Preparatlarda etken maddeler genellikle gram olarak verilmiştir. Bu bileşim için: ‘bir santimetro mikabı 4 miligramı havi[dir]’ açıklaması vardır, Avni Mahmud, *a.g.y.*, s. 442.

³⁹ ‘Semdar edviyeden yapılacak şırınga ilaçları ya ampul halinde tedarik edilir yahud dışarda hassas terazili bir eczanede yaptırılır’, Mazhar Osman [Uzman], *Bimarhanelerin İdaresi Hakkında Nesayih*, Dersaadet, Matbaa-i Hayriye ve şürekası, 1330 [1914], Sıhhiye Müdiriyyet-i Umumiye neş., s. 16.

⁴⁰ Avni Mahmud, *a.g.y.*, s. 402.

⁴¹ Avni Mahmud, *a.g.y.*, s. 132.

Muallim Dr. Raşid Tahsin Bey'in bir reçetesi (1 Temmuz 1909) (Ş.Etker Koleksiyonu)

Ayrıca, elimizde aynı döneme ait Dr. Raşid Tahsin'in bir hipnotik/soporifik reçetesinin örneği vardır. Geceleri damla olarak alınması önerilen ilaç: *Paraldehyde, Eau de fleur d'orange* ile *Sirop simple* içermektedir (Resim 5).

Kitaplarda sözü edilen etken maddelerle ilaçların tümünün, ele alınan dönemde Toptaşı Bimarhanesi eczanesinde bulunduğunu varsayabiliriz. Türkçe psikiyatri kitaplarında önerilen ilaçların hazırlanışıyla ilgili bazı ayrıntılar eksiktir. Örneğin, Dr. Luigi Mongeri (oğul) bir pilül formülünü şöyle verir:⁴²

⁴² L. Mongeri (jun.), *Patologia speciale delle malattie mentali, con sommarie considerazioni medico legali per gli studenti, medici pratici e giuristi*, Milano, U. Hoepli, 1907, s. 184. Oğul Mongeri, İstanbul'da 12 yıl *medico alienista* (psikiyatr) olarak çalıştıktan sonra 1906 yılı Eylül'ünde Milano'ya dönmüştür.

P. Valerinato di zinco	10 centigr.
Valerianato fi chinina	5 centigr.
Arseniato di stricnina	0,5 milligr
Fosfuro di zinco	1 milligr.

p. una pillola
f. s. l'a. pillola ug. N.º 45
ricopri con balsamo di toli

'Bimarhanelerde eczacıya lüzum görülmez'⁴³

Toptaşı Bimarhane'nin eczanesinin, hernekadar akıl ve ruh hastalarının farmakolojik sağaltımı ikinci planda kalmakta ise de, yalnız hasta sayılarına bakılarak bile oldukça üretken bir eczane olduğu söylenebilir. Sıvı halindeki ilaçların büyük volümlerde üretilmiş olması gerekir. Eczanenin içini yansıtan fotoğraf bunu destekler niteliktedir: cam kaplar içindeki kimyasal maddeler, filtreler, büyük-küçük tartı aletleri, gibi ayrıntılar hastane eczanesinin üretim kapasitesini yansıtmaktadır.

Toptaşı eczanesi ile ilgili bilgilerimiz sınırlıdır. Eczane, öncelikle akıl hastalarına hizmet verdiği için, aynı dönemde Toptaşı Bimarhanesi'nde görev yapan hekimlerin kitaplarındaki ilaç ve tedavi bilgilerinden yararlanılmıştır. Psikiyatri tarihi, genellikle ruh sağlığı hekimlerinin çalışmalarını⁴⁴ ve psikiyatri kurumlarının oluşumunu kaynak olarak kullanır.⁴⁵ Bu çerçevede incelenen hastane eczaneleri tarihsel anlayışa bir boyut kazandırmaktadır.

Eczacılık hizmetlerinin Süleymaniye Bimarhanesi'nden olduğu gibi Toptaşı'na aktarıldığı⁴⁶ ve kesintisiz sürdürüldüğü varsayılırsa,⁴⁷ Dr. Luigi

⁴³ 'Bimarhanelerde ecza hıfzına mahsus emin bir mahalde dolap bulundurulur. Anahtar tabip nezdindedir. Hastabakıcılara hekim dağıtır. Müessir ilaçları kendi vermedir. Komprime halinde kullanıldığından ve mahdud deva olduğundan, bimarhanelerde eczacıya lüzum görülmez', Mazhar Osman [Uzman], *Bimarhanelerin İdaresi Hakkında Nesayih*, Dersaadet, Matbaa-i Hayriye ve şürekası, 1330 [1914], Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiye neş., s. 16. Mazhar Osman'ın başhekim olduğu Bakırköy'e 1928 yılı başında eczacı muavini olarak atanan Remzi İsmail Bey, hastane (baş)eczacılığına yükseltilmesine karşın, altı ay sonra istifa etmiştir! *Sıhhiye Mecm.*, yıl 4, sayı 10, Kanunusani 1928, s. 35; sayı 16, Temmuz 1928, s. 30.

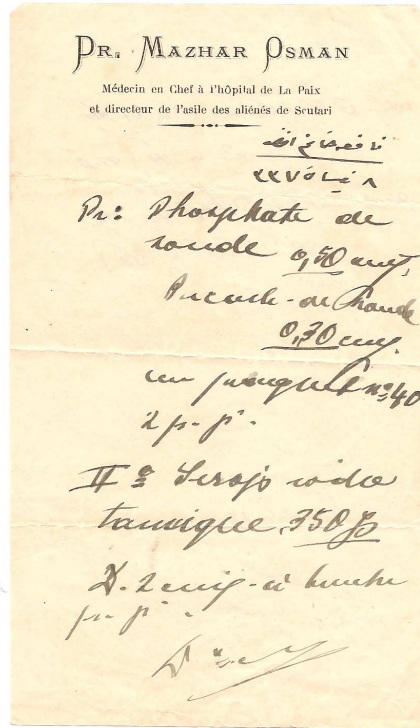
⁴⁴ Psikiyatri kitaplarının ilaçlar açısından taranması için, bkz. F. Lederman, 'La psychiatrie française et les médicaments : Pomme, Pinel, Esquirol, Morel', *Rev. hist. pharm.*, vol. 70 (1982), no. 254, s. 189-206.

⁴⁵ Psikiyatri tarihine kurumsal yaklaşıma bir örnek: Δ.N. Πλουμπιδης, *στορία της ψυχιατρικής στην Ελλάδα : θεσμοί, ιδρύματα και κοινωνικό πλαίσιο 1850 - 1920* [Yunanistan'da Psikiyatrinin Tarihi: Kurumlar, Kuruluşlar ve Toplumsal Düzen, 1850 - 1920], Θεσσαλονίκη/Selanik, Σύγχρονα Θέματα, 1989.

⁴⁶ Toptaşı'nı açılışından kısa bir süre sonra gezen İskoç Dr. John H. Davidson, bimarhane kadrosunda bir eczacı/ispençiyar ('dispenser') bulunduğunu belirtmektedir, J.H. Davidson, 'A visit to a Turkish lunatic asylum', *J. Mental Science* (London), vol. 21, issue 95, October 1875, s. 408-415. Davidson, Süleymaniye Bimarhanesi'nden söz ederken hastaneye bağlı eczanedan dışarıya ilaç, özellikle müşhiller ve Nevruzkiye macunları verildiğini bildirir. Bu bilgi Toptaşı Bimarhanesi Eczanesi için de geçerli olmalıdır ('The labours of the dispensers attached to the Asylum assumed extraordinary proportions,

Mongeri (baba) ile Dr. Avramino de Castro dönemleri ile Bakırköy'e taşınmadan sonra kurulan eczanelerin incelenmesiyle yeni bilgiler sağlanabilir.⁴⁸ Toptaşı 'Emraz-ı Asabiye ve Akliye Hastahanesi', Bakırköy'e taşındıktan kısa bir süre sonra çıkarılan 'Akliye ve Asabiye Hastaneleri Talimatnamesi'nde eczane ve görevlileri ile ilgili maddelere yer verilmemiştir.⁴⁹ Bakırköy'deki yeni hastanenin yalnız bir eczacı ve bir eczacı muavini kadrosu vardır.⁵⁰

Médecin en Chef à l'Hôpital de La Paix [Şişli] et directeur de l'asile des aliénés de Scutari [Toptaşı] Dr. Mazhar Osman Bey'in bir reçetesi (8 Nisan 1921) (Ş.Etker Koleksiyonu).

especially at the approach of the spring, when many came for purgatives, or for the famous *Nevrouz* electuary, which according to popular tradition among the Turks, is a real panacea'. s. 414).

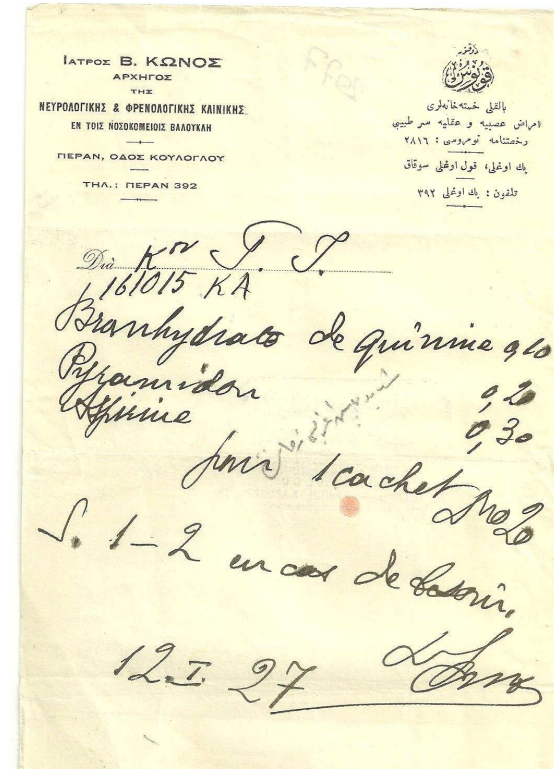
⁴⁷ L. Mongeri (oğul), Süleymaniye Bimarhanesi'ndeki görevliler arasında: Aşçıbaşı, Hamamcıbaşı, Berberbaşı, Sucubaşını vd. sayarken 'Eczacıbaşı'ndan söz etmemiştir, bkz. L. Mongeri, *a.g.m.*, s. 226-227.

⁴⁸ BOA İ.DH 689/48159 sayılı 5 Şaban 1291 [17 Eylül 1874] tarihli belgede Toptaşı Bimarhanesi'ne verilen tıbbi ecza bedellerinin ödenmesi istenmektedir. BOA İ.ŞD 65/3816 sayılı 22 Zilkade 1300 [24 Eylül 1883] tarihli belge ise Toptaşı'nda bir eczacının istihdam ile ilgilidir.

⁴⁹ *Akliye ve Asabiye Hastaneleri Dahili Talimatnamesi*, 28 Kasım 1929, [Ankara] Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti neş., No. 330.

⁵⁰ İhsan Şükrü [Aksel], Fahrettin Kerim [Gökay], 'Die Geschichte der Psychiatrie in der Türkei', *Allg. Zeitschr. f. psychisch.-gerichtl. Med.*, , Bd. 84 (1926), s. 404-407.

Balkan Savaşlarının sonunda, 1913 Eylülünde Toptaşı Bimarhanesi'nde bir kolera salgını çıktığı bilinmektedir. Birinci Dünya Savaşı ve onu izleyen yıllarda Toptaşı Bimarhanesi eczanesinin, İstanbul'un diğer eczaneleri gibi, ilaç ve etken maddeler bulmakta güçlükler yaşadığını düşünebiliriz.⁵¹ Savaş yıllarda gerçekleşen bir diğer değişiklik, Fransız La Paix Hastanesi'nin 'Şişli Mecanin Müşahedehanesi' olarak 1915'te Şehremaneti'ne devridir. Bu tarihten sonra, La Paix Hastanesi'ndeki eczacılık hizmetleriyle ilgili bilgimiz yoktur.⁵²

Balıkli [Rum] Hastahanesi Emraz-ı Asabiye ve Akliye Sertabibi Dr. Vasil K. Konos'un bir reçetesi (12 Ocak 1927) (Ş.Etker Koleksiyonu).

⁵¹ Şehremaneti 1333/1917 bütçesine göre, Toptaşı Bimarhanesi'nde bir Eczacıbaşı, bir Eczacıbaşı muavini ve bir Eczacı kadrosu vardır. Bimarhanenin 619 300 kuruşluk bütçesinden eczaneye ayrılan ödenek belirtilmemiştir, E. Öner, *İstanbul Şehremaneti (Belediye)'nin Kuruluşu ve 1917 Bütçesi*, Ankara, T.C. Maliye Bak. Strateji Geliştirme Bşk. yay., 2008, s. 78 [*Şehremaneti 1333 Senesi Bütçesi*, Arşak Garoyan Matbaası, 1333, s. 57].

⁵² La Paix Hastanesi'nin eczanesinin erken dönemini gösteren bir resim yayımlanmıştır, bkz. R. Marmara, *La Paix. Hôpital des Filles de la Charité à Istanbul, 1858-2008*, İstanbul, Latin Katolik Ruhani Reisliği yay., 2008, s. 139.

Aynı dönemde bimarhanede kullanılan ilaçlar, eczanede üretilen terkiplerden hazır ilaçlara doğru bir gelişme göstermektedir.⁵³ Bir ecza dolabını ancak dolduracak sayıdaki bu preparatların endikasyonları oldukça geniş tutulmaktadır. Başta pürgatif ve emetikler olmak üzere geleneksel formlar ve uygulamalar ise sürdürülmektedir. Yayımladığımız üçüncü resimde Toptaşı eczanesinden şişeler içinde, ilaç ya da tonik olabilecek bir sıvının dağıtıldığını görülmektedir. Buradan, eczanenin, aynı zamanda, Üsküdar Valide-i atik çevresinde bir sağlık ocağı (dispanser) işlevini gördüğü anlıyoruz.

Hastane eczaneleri ile ilgili araştırmalara eczacılık tarihi içinde özel bir yer ayrılması önerilebilir. Kliniklerin belirli rutinler ve protokolleri vardır ve hastane eczanesi bunun bir fonksiyonu olarak yapılır. Psikiyatride sağaltım kavram ve uygulamaları ile birlikte yeni ilaçlar eczane işleyişine yansacaktır. Toptaşı'nda 1910'lu yıllarda, dönemin ruh hekimliğinde kullanılan ilaçların⁵⁴ hastane eczanesinde buldurulduğu ve klinikte kullanılmaya başlandığını görüyoruz. İstanbul'da psikiyatri kliniği olan bütün hastanelerde benzer psikofarmasötiklerden yararlanılmaktadır.⁵⁵

Toptaşı Bimarhanesi'nin eczanesi, Türk eczacılık tarihiyle psikiyatri tarihinin kesiştiği bir zamanda ve yerde konumlanmasıyla başka hastane eczanelerinden ayrılır. Toptaşı üzerine yapılan çalışmaların bimarhane eczanesini kapsamaması bir eksiklik sayılmalıdır. Sonuç olarak, Toptaşı Eczanesi'nin, son döneminde Türkiye'de bimarhaneden akıl hastanesine geçiş sürecinin bir yüzünü yansıttığı söylenebilir.

⁵³ Müstahzarlardan karışımlar yapıldığı da görülmektedir, örnek: 'İhlamur menku'u içinde içinde 1-7 gram *Paraldehyd*, 1 gram *Terponal*, 0,50 santigram *Veronal*, 0,30 santigram *Peroponal*, 0,50 santigram *Adalin*, 0,50 santigram *Fenoval*, 0,30 santigram *Luminal*...ilh', hipnotik olarak önerilir, Mazhar Osman [Uzman], *Bimarhanelerin İdaresi Hakkında Nesayih*, Dersaadet: Matbaa-i Hayriye ve şürekası, Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi neş., 1330 [1914], s. 11.

⁵⁴ E.H. Ackerknecht, 'The history of the drug treatment of mental diseases', *Transactions and Studies of the College of Physicians of Philadelphia*, 1 (1979), s. 161-170; T.A. Ban, 'Pharmacotherapy of mental illness – a historical analysis', *Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry*, vol. 25 (4), May 2001, s. 709-727; J. Braslow, *Mental Ills and Bodily Cures: Psychiatric Treatment in the First Half of the Twentieth Century*, Berkeley, Univ. California Press, 1997, s. 33-53; F. Hall, *Psychopharmaka – Ihre Entwicklung und klinische Erprobung: zur Geschichte der deutschen Pharmakopsychiatrie von 1844-1952*, Hamburg, Verlag Dr. Kovač, 1997; L. Seuer, 'The use of sedatives in the medical treatment of insanity in France from 1800 to 1870', *History of Psychiatry*, 8 (1997), s. 95-103.

⁵⁵ L. Mongeri (jun.), *Patologia speciale delle malattie mentali*, Milano, U. Hoepli, 1907, s. 29-99. Oğul Mongeri, İstanbul'daki İtalyan, Ermeni [Surp Agop] ve 'Enternasyonel' La Paix Hastanelerinin psikiyatridir. La Paix ve Toptaşı bimarhanelerinin başhekimliğini yapan Dr. De Castro'nun muavini olmuştur.

The final years of the Toptaşı Mental Asylum Pharmacy, 1913-1927

Studies of the Toptaşı Mental Asylum in Üsküdar, İstanbul do not refer to the pharmacy of this institution. The reports on the Toptaşı Asylum issued after the Young Turk Revolution of 1908, and the new 1913 Regulation of the hospital shed light on the state and function of its pharmacy, which was located in a separate building adjacent to the main entrance. The few extant photographs allow us to identify the location and the interiors of the Toptaşı Asylum pharmacy. Texts published by attending psychiatrists in the years 1910-1920 provide cases of medical treatment and details of prescriptions. This pharmacy was reorganized when the psychiatric institution moved to its new premises in Bakırköy.

Key words: History of pharmacy, Hospital pharmacies, Toptaşı Mental Asylum, İstanbul, Psychiatry, Pharmacology, Medical treatment.

Toptaşı Bimarhanesi Eczanesi son dönemi 1913–1927

Üsküdar Toptaşı Bimarhanesi üzerine yapılan çalışmalarda hastanenin eczanesine değinilmemiştir. Hastane eczanesinin son döneminde, bimarhanenin ana girişinin batısında yeralan, Aşçıbaşı Konağı olarak bilinen yapıda yerleştiği belgelenmiştir. Eczanenin çalışma düzeni konusunda Toptaşı Bimarhanesinin 1913 tarihli Talimatnamesi, yayımlanmış raporlar ve aynı dönemde hastanede görev yapan hekimlerin yayımladıkları psikiyatri kitaplarındaki örneklerden çıkarsamalar yapılmıştır. Bimarhane eczanesi, İstanbul Emraz-ı Akliye ve Asabiye Müessesesi ile birlikte 1927 yılında Toptaşı'ndan Bakırköy'e taşınmış ve burada yeniden kurulmuştur.

Anahtar sözcükler: Eczacılık tarihi, Hastane eczaneleri, Toptaşı Bimarhanesi, İstanbul, Ruh hastalıkları, Farmakoloji, İlaç tedavisi.